

שבע שמת משטר הבעת' בעיראק

אל"מ אבי ליטל

לא היתה זאת הפעם הראשונה שהמשטר הנוכחי בעיראק, הירשה לעצמו לקבל החלטות המבטאות שינוי קיצוני של מדיניות:

★ במרס 1970 הוחלט לכונן שלום עם הכורדים, והוסכם לתת להם אוטונומיה מבוקרת שסיימה תקופה של תשע שנות לחימה לסירוגין, בינם לבין השלטון העיראקי.

★ לאחר שנקבעה הפסקת-אש במלחמת ההתשה שניהלו צבאות ערב נגד ישראל, בחודש אוגוסט 1970, הוחלט להוציא את חיל המשלוח העיראקי מהחזית המזרחית (עיקרו היה בצפון ירדן, ומקצתו בדרום סוריה), ולהחזירו לעיראק.

★ ב-7 באוקטובר 1973 הוחלט לשגר חיל משלוח לעזרת סוריה. עם קבלת ההחלטה על הפסקת האש, ב-24 בו, החליטו העיראקים להחזיר חיל משלוח זה לארצו, זאת למרות מחאות הסורים.

★ במרס 1974 הוחלט לחדש את המלחמה בכורדים, ובמרס 1975 נחתם הסכם עם איראן, ובו התחייבו העיראקים לחסל את המרד הכורדי.

יכולתם של שליטי עיראק הנוכחיים לבצע מדיניות לפי שיקוליהם, ולשנותה לחלוטין כל אימת שהדבר נראה להם, נובעת משליטתם המוחלטת בעיראק. מבחינה זו, הרי ששלטון הבעת' מהווה שינוי קיצוני לעומת השלטון הקודם, אשר התקשה לקבל החלטות שיש בהן משום שינוי של מדיניות.

בחודש יולי 1968 נערכו בעיראק שתי הפיכות צבאיות. הראשונה ב-17 בו, היתה אלימה והשנייה ב-30 בו, שקטה יותר. הפיכות אלה העלו לשלטון את מפלגת הבעת' הממשיכה מאז ועד עתה — במשך שבע שנים תמימות — לאחוז ברסן השלטון.

שנות שלטונה של מפלגת הבעת' בעיראק, למרות שהיו בהן מאבקים פנימיים וכן שינויים קיצוניים למדי של מדיניות, הצטיינו בתהליך של התבססות המשטר וייצובו. במשך שנים אלה, היו סכסוכים עם ארצות המפרץ הפרסי, ובראשן איראן שהחריפו ומותנו חליפות. פעמיים נשלחו הצבאות העיראקיים ללחום בישראל (פעם במסגרת החזית המזרחית בשנים 1969—1970 ופעם במלחמת יום הכיפורים) והוחזרו הביתה. היחסים ההדוקים עם ברה"מ, אשר החליפו את האוריינטציה המערבית, הולכים ורפים עתה; הקומוניסטים העיראקיים נדחקו לשולי הזירה הפנימית, ואח"כ שותפו במעין קואליציה, והכורדים המורדים של בראזאני זכו לארבע שנים של שקט, שלטון עצמי, ופיתוח, ובשנה האחרונה נוהלה נגדם מלחמה אכזרית.

חיסול המרד הכורדי בא בעקבות מהלך פוליטי שהיווה שינוי חד במדיניותה של עיראק, והביא להסכם בין עיראק לאיראן ב-6 במרץ 1975. מהלך זה גילה את כושר התמרון של המנהיגות העיראקית. היה זה אמנם מהלך מכאיב, בו ויתרו העיראקים על עיקר תביעתם כלפי איראן, שמספר שבועות קודם לכן עמדה על סף מלחמה גלויה עמם. אך הוא נעשה ללא היסוס.

מאפיינים עיקריים של יציבות השלטון

במשך שבע שנות שלטונה של מפלגת הבעת' בעיראק, התרכז השלטון באופן הדרגתי בידיהם של שני אישים:

● אחמד חסן אל בכר, גנרל בדרגתו הצבאית וחבר במפלגת הבעת' מאז ימיה הראשונים. הוא מנהיג ותיק בשני מגזרים עיקריים אלה — הצבא ומפלגת הבעת' — ועומד כיום בראש מערכת השלטון. עוד בשנת 1963 עמד אחמד חסן אל בכר לזמן קצר על-ידי הגת השלטון בעיראק, אך בגלל פילוג שחל בשורות מפלגת הבעת' והתפוררותה הכמעט מוחלטת, הודחו הוא ותומכיו על-ידי עארף, ואיבדו את השלטון בעיראק למשך כחמש שנים. בכר עומד היום בראש כל מוסדות השלטון היציגיים והממשיים. הוא נשיא המדינה, יו"ר מועצת ההפיכה ומזכ"ל המפלגה.

● צדאם חסין אל תכריתי, המשמש כסגן הנשיא וסגן מזכ"ל המפלגה, ונחשב לאיש החזק של שלטון הבעת' בעיראק, ולמנהלו בפועל. כל ההחלטות החשובות נקבעות על ידו, ועיקר המעמסה היומיומית של ניהול המדינה מונחת על שכמו. צדאם הוא אזרח שעלה לשלטון מתוך שורות מפלגת הבעת', והוא אשר טיפח את מנגנוניה ומוסדותיה, עד שהצליחו אלה להגיע לכלל שליטה בכל מגזרי החיים בעיראק. הוא גיחן בכישרון טבעי לשלוט ובתאונה עזה להגשים זאת.

שני מנהיגים אלה פועלים בשיתוף פעולה מלא, אשר לא התערער במשך כל שנות שלטון הבעת', חרף כל השמועות וחרף מחלותיו של הנשיא בכר וחולשתו. טיפוח מעמדו של בכר ופולחן אישיותו, נעשה דווקא בעזרת אותם המנגנונים שבהם שולט צדאם בצורה מוחלטת. יתר על כן, בהדרגה, קיבל בכר לידי משורות בכירות נוספות. בקיץ 1973, למשל, נוסף לו התפקיד הנכבד של שר ההגנה. מצד שני, מעניק בכר את חסותו ואת יוקרתו לסגנו צדאם חסין, ומאפשר לו לשלוט בפועל ללא הפרעה. שמירה על איזון זה, נתנה ככל הנראה כוח רב בידי השניים, והקלה עליהם לחסל מתנגדים ולבסס את שלטונם לאורך ימים, במשך שבע שנים רצופות. זהו פרק זמן הנחשב לארוך בתקופה שלאחר חיסול המלוכה בעיראק.

חיסול מתנגדים מהווה מאפיין חשוב של המשטר הנוכחי. הוא מבוצע בצורה מאורגנת ומקצועית להפליא, ומתנגדי המשטר הפוטנציאליים, מקבלים טיפול מידיהן של חוליות-רצח מקצועיות, במרתפי החקירות, או על עמוד התליה. פעולת החיסול נעשתה בצורה כלי-כך יסודית, עד כי כיום, לא נשארו בעיראק כאלה המעזים להרים קול נגד הנהגתם של בכר וצדאם חסין. ציוני דרך עיקריים בתהליך חיסול זה: תליית יהודים ב-1969, הוצאה להורג של קושרים בתחילת 1970, ורצח חרדן אל תכריתי (שהיה שר ההגנה) במרס 1971. רבים אחרים נמקו בכלא. ביניהם, עבד אל רחמן בזאו (שהיה ראש הממשלה באמצע שנות השישים) שהוצא מכלאו ב-1972, כדי למות מוכה ושובור, או רכבי (שהיה שר בעת' ב-1963, אך שייך לפלג מתנגד לבכר) שהומת, במקרה" בכלא, שבועיים לפני מועד צאתו לחופשי ב-1972.

הטיפול האלים במתנגדים מבטא אספקט אחד בלבד, מכלל המאפיינים המציניים את דרך השליטה המקובלת על צמרת הבעת' הנוכחית. הרבה יותר חשוב הוא המבנה של שלטון הבעת'. עיקרו של מבנה זה מבוסס על מנגנוני מפלגה הפועלים בצורה הירארכית, וללא מתן חופש ביטוי כלשהו לגורמים

פוליטיים אחרים, בתוכם ומחוצה להם. (תופעה שאינה קיימת, למשל, במשטר הבעת' השולט בסוריה). מנגנונים אלה פועלים ליצירת תשתית רחבה מאוד של פיקוח מלא בכל מגזרי החיים, כולל הצבא. הם מנוהלים על-ידי המערכת האזרחית של הבעת', בראשותו של צדאם חסין, ועובדה זו היא מעניינת במיוחד, שכן זוהי הפעם הראשונה שמדינה ערבית כלשהי נשלטת על-ידי מנגנון של מפלגה אזרחית, מבלי שלצבא יהיה כוח פוליטי, או כושר התמודדות על קביעת מדיניותה של עיראק.

ביסוס השלטון

הדרך לביסוס שלטון הבעת' בעיראק לא היתה קלה, אך שלביה הוצאו לפועל באותה נחישות-החלטה המאפיינת את הנהגתו של צדאם חסין:

★ הוקמה מיליציה מפלגתית אזרחית (בעת' הסורי, למשל, יש הימנעות מפורשת מכך) הפזורה על-פני כל הארץ. חברי המיליציה הם אזרחים המאורגנים ביחידות חצי-צבאיות, מזו-יינים בנשק, וכפופים לסניפי המפלגות במחוזות. הקמת המיליציה החלה עוד בתחילת שנות ה-60, והיא הופעלה ע"י הבעת', בתקופת שלטונו הקצרה ב-1963, לצורך דיכוי מתנגדי המשטר, בעיקר הקומוניסטים. אולם, עם חיסול שלטון הבעת', דוכאה המיליציה על-ידי הצבא. בתקופת הביניים חושלה הרשת המפלגתית בתנאי מחתרת, ועם תפיסת השלטון מחדש, ביולי 1968, היא התפזרה במהירות על-פני המדינה כולה והתארגנה בסניפים וביחידות המיליציה. מאז, סייעה במספר מבצעי דיכוי של מתנגדי המשטר.

★ רבים מחברי המיליציה הצעירים (שחונכו ב,נוער המהפיכה") הועברו בהמוניהם קורס קצינים מזורז והוחדרו אל הצבא. כיום הם מהווים חלק חשוב מהקצונה הצעירה ומשמשים בצבא כשליחי המפלגה לכל דבר.

★ אל הצבא הוחדרה רשת של פוליטרוקים הממונים ישירות על-ידי ה,משרד הצבאי" של המפלגה. תפקידם לפקח על המוראל והמשמעת ועל ביצוע הוראות השלטון. הם יוצרים אפשרות של פיקוח מתמיד על המפקדים המקצועיים ובתקופות מסוימות, אף ניתנו להם סמכויות מפליגות שהיוו פגיעה במעמד המפקדים.

★ בתוך שירותי המודיעין, הוקמו מנגנוני שליטה על המערכת המפלגתית. בראש הסולם המודיעיני עמד בתחילה, המשרד לעניינים כלליים" שעל-ידי סגן מזכ"ל הבעת': המשרד טיפל ישירות באישים ובמוסדות (אנשיו חיסלו את חרדן תכריתי) ובעזרתו הוחדרו אנשי צדאם ל,שירות הביטחון הכללי" ול,שירות הביטחון הפנימי", שהפכו במשך הזמן לשירותים הכפופים להנהגת המפלגה — קרי לצדאם חסין. לאחר תקופה של פעילות, יצא שמו של המוסד הנ"ל לדראון, ולצורך קוסמ-טיקה היציגית של המשטר החדש, הוא בוטל רשמית, והתמוג עם, שירות הביטחון הכללי".

התליך השתלטותה של מפלגת הבעת' בעיראק היה, כאמור, הדרגתי, וניתן לציין בו מספר שלבים. בתקופה שלפני חזרת הבעת' לשלטון, נמצא מרכז הכובד של הכוח המפלגתי בידיה של קבוצת קצינים, בראשה עמדו שלושה: אחמד חסן אל בכר, צאלח מהדי עמאש וחרדן אל תכריתי. כוח זה לא הספיק כדי להעלות את מפלגת הבעת' לשלטון ומשום כך כרתה השלושה

האויבים העיקריים של משטר הבעת' העיראקי

בתחילת שנת 1970 כבר יכול היה צאדם להתמודד עם כל הכוחות המרכזיים בסיעה הצבאית — מלבד בכר. חרדן תכריתי ועמאש פוטר ממשרותיהם בממשלה, ומונו לתפקידי כבוד כסגני נשיא המדינה. נסיונותיהם של השניים לחזור ולצבור כוח עלו בתוהו, משום שלא זכו לתמיכתו של בכר, ומשום שהיה עליהם פיקוח צמוד של אנשי צאדם חסין. בעזרת קשריו הענפים בצבא, ניסה חרדן לארגן כוח שיביא להדחת צאדם. בתגובה על כך פוטר ממשרתו כסגן נשיא בספטמבר 1970, ומצא מקלט מחוץ לעיראק, אך לא לזמן רב. נסיונותיו לארגן הפיכה מבחוח הסתיימו ב-30 במרס 1971, כאשר נרצח על-ידי אלמונים שמעולם לא זוהו. הרמו היה ברור די הצורך, כדי לשכנע את עמאש ואחרים לחדול מנסיונות חתירה. בצנעה, הודח עמאש ממעמדו והתמנה, בספטמבר 1971 לשגריר עיראק בברז"מ.

במשך הזמן התארגנו כוחות נוספים מחוץ למפלגה, וניסו גם הם להתור תחת שלטון הבעת'. בעזרת נאיף (המודח מספר 1) שישב בחו"ל, אירגנה איראן, בתחילת שנת 1970, קשר בקרב מספר יחידות צבא (חי"ר וקומנדו). אך ניסיון זה לא היה בן-תחרות ליכולת הפעולה הנגדית של אנשי צאדם. הקושרים נמצאו כל העת במעקב, וברגע שלפני ניסיון ההפיכה, הם נתפסו והומתו על-ידי השלטון.

המהלך הבא של השלטון נועד להביא לפיקוח יסודי יותר על הצבא. הקושי העיקרי בהגשמת פיקוח זה היה נעוץ בצורך להחזיק את הצבא במצב של דריכות מבצעית ומקצועית מתמדת, שכן הוא נמצא מול שתי חזיתות: החזית הכורדית והחזית המזרחית. כדי לסיים מצב לוחמה זה, ננקטו שני מהלכים קיצוניים שכבר הוזכרו: במרס 1970, טס צאדם חסין למפקדתו של מולא מוצטפא אל בראזאני וחתם עמו על הסכם שלום שסיפק את רוב דרישות הכורדים לאוטונומיה ולחופש פעולה. בשלב שני, טיפל השלטון בחיל המשלוח העיראקי בן 3 הדיביזיות שפעל בחזית המזרחית. בקיץ שנת 1970, לאחר שמצרים הפסיקה את מלחמת ההתשה, ולאחר שבאוגוסט אותה שנה, הוחלט במפגש בין-ערבי לפרק את מפקדת החזית המזרחית שהיתה מורכבת ברובה מקצינים עיראקיים, הפעיל הבעת' העיראקי את "זעמו האידיאולוגי" על הנכונות של מצרים וסוריה להפסיק את האש ולפעול בדרך מדינית, והוציא את צבא עיראק מהחזית המזרחית. עם החזרת חיל-המשלוח והפסקת המלחמה בכורדים, אפשר היה לוותר לזמן-מה על רמתו המקצועית של הצבא ולדאוג לנאמנותו הפוליטית. כל קצין בלתי נאמן הודח, והקצינים המפלגתיים והפוליטרוקים תפסו מקום נכבד יותר ויותר. מאז לא התעוררו בעיות חמורות עם הצבא, והפיקוח המתמיד והערני נשמר.

למרות זאת, התעוררו קשיים מסויימים, אך אלה נבעו ממחדלי הצבא, שעוררו התמרמרות בשורותיו והופנו כלפי השלטונות. התפתחויות כאלה היו במשך הלחימה בכורדים שהחלה באביב 1974 וגמסכה עד מרס 1975. ההצלחות היו מוגבלות והקשיים גדולים, ובקרב הצבא החלה התמרמרות ועמה קשיים למשטר. התפתחות זו השפיעה לא מעט על החלטת המנהיגות הבעתית להגיע להסכם עם איראן ולהביא לידי סיום מהיר את המרד הכורדי. המחיר הפוליטי של פעולה זו היה יקר למדי, אך השקט מבפנים הובטח. בעיה דומה התעוררה עם החזרת חיל

אחמד חסן אל בכר

ברית זמנית ופיקטיבית עם שני קצינים בכירים: אברהים אל דאוד, שהיה מפקד משמר ארמון הנשיאות, ועבד אל רזאק נאיף, מראשי המודיעין הצבאי. בעזרתם, בוצעה ההפיכה ב-17 ביולי, כאשר משרת ראש הממשלה מובטחת לנאיף, ומשרת שר ההגנה לדאוד.

עוד לפני שבוצעה המהפיכה, תיכננו מנהיגי הבעת' לסלק את בני בריחה (הדבר הוסבר כמהלך ראוי לשבח בדו"ח המזכ"ל, בכר, לועידה הארצית השמינית של מפלגת הבעת' בעיראק שנערכה בינואר 1974) ובסוף יולי אמנם ביצעו זאת. במהלך מהיר הדיחו את שני הקצינים ושלחום מחוץ לעיראק. בכך הושלם שלב קצר, אבל חשוב בביסוס הפיכת הבעת'. מאחר שהתקופה שלפני עליית הבעת', דילדלה את הכוחות הפוליטיים בעיראק, שלא יכלו להתגבש ולקבוע מדיניות — ביחוד לאחר מפלת הערבים במלחמת ששת הימים — היה סילוקם של דאוד ונאיף בבחינת חיסול כמעט מוחלט של סכנת התגבשות אופוזיציה מחוץ לבעת' לזמן מה.

מכאן ואילך מתחיל תהליך המאבק הפנימי בין הכוחות שבתוך המפלגה על השליטה במדינה. בממשלת הבעת' הראשונה היו הקצינים כוח מרכזי: בכר עמד בראשה, חרדן תכריתי היה שר ההגנה ועמאש היה שר הפנים. לכל אחד משלושה אלה, היו תומכים במפלגה ובצבא, שיצרו מוקדי כוח. לעומתם, פעל המנגנון האזרחי של המפלגה, כדי להבטיח את שליטתו במדינה ואת מעמדו בתוך המפלגה. במשך שנה וחצי היתה ההתמודדות הפנימית שקולה, אך הזמן נוצל ביתר יעילות על-ידי צאדם חסין הדינאמי, שעד אז לא היה אלא איש המנגנון המרכזי והמודיעין המפלגתי. הוא גיבש בתנופה את מערכת הסניפים והמיליציה וכן את מערכת הפיקוח עליהם, ובנובמבר 1969 כבר הצליח להביא לבחירתו כסגן יו"ר מועצת ההפיכה וכסגן מזכ"ל המפלגה. מינוי זה ביטא את עליית מעמדו ופתח לפניו אופקים נוספים לפעולה. הוא היה זה שאירגן את החדרת הקצינים המפלגתיים לצבא במאות ובאל-פים. כמו כן אירגן את, "המשרד לעניינים כלליים" שליד סגן המזכ"ל והפך אותו למכשיר של שליטה הפועל בדרך הטיור. אבל עיקר פעולתו היתה בכינון הברית בינו לבין חסן אל בכר, כתוצאה ממנה נהנה צאדם חסין ממעמד בכיר בכל מוסדות המדינה והמפלגה.

צדאם חסין (משמאל) ומישל עפלאק, מייסד הבעת'

הנשיא בכר וצאדם חסין (כידוע, הוקמה בסוריה, הנהגת החזית הלאומית המתקדמת" לשיתוף פעולה בדרג עליון עם גורמים פוליטיים מחוץ לבעת').

* שלטונות עיראק לא מצאו לנכון להוציא לפועל את הבטחתם הפומבית להקים מועצת-עם, (אסד לא רק שמימש הבטחה כזאת מיד עם עלותו לשלטון, אלא שמועצת העם בסוריה אף נבחרה, במאי 1973, בבחירות כלליות).

האנטומיה של המשטר העיראקי מגלה, אם כך, משטר ריכוזי ביותר. קיימת אמנם, הנהגה ארצית" למפלגת הבעת' שנבחרה בוועידה האחרונה, ויש בה 13 חברים ועוד 5 ממלאי מקום. אך הנהגה זאת אינה משנה את התמונה ההירארכית של המשטר. למעשה, מנהל סגן המזכ"ל (צאדם חסין) את כל ענייניה של המדינה, כאשר כל חברי הנהגה ממלאים את הוראותיו. יתכן שיום אחד יתאגדו כמה מחברי הנהגה זו בניסיון למרוד בצאדם חסין, אולם הניסיון האחרון מסוג זה, בו שיתף אחד מחברי הנהגה פעולה עם הקושרים, ביולי 1973, "קילקל את התיאבון" לאחרים לחזור על ניסיון דומה.

יש לבעת' העיראקי גם, הנהגה לאומית". היא מרשימה הרבה יותר מה, הנהגה הלאומית" של הבעת' הסורי. חברים בה מייסד המפלגה — מישל עפלאק, שליט סוריה לשעבר — אמין-אל-תאפטי, ועוד אישים בעלי שמות ידועים מן העבר. הנהגה זאת נפגשת לעיתים מזומנות, אך נראה שאין לצאדם חסין קושי מיוחד לנהל את ענייניה כרוחו. האישים הדגולים, או שאינם חיים בעיראק (מישל עפלאק הי בלבנון) או שהם פליטים בעיראק (אמין אל חאפז) ועצם קיומם המכובד כחברים בגוף מפלגתי עליון, מפצה אותם על רצונם לפעולות מוגזמות (רובם הודחו על-ידי הבעת' הסורי ב-1966 ומעמדם הוחזר להם, כביכול, על ידי הבעת' העיראקי).

מדיניות פנים וחץ: קוים עיקריים

במצב זה ברור למדי כי בידי צמרת השלטון בעיראק חופש פעולה נרחב, והיא יכולה להחליט כראות עיניה באיזו מדיניות לנקוט. הדבר בא לידי ביטוי הן במדיניות הפנים והן במדיניות החוץ. במשך הזמן אף התרחב חופש פעולה זה, כאשר כושר הפעולה של השלטון אף התחזק בעקבות ההכנסות העצומות ממכירת נפט (שגדלו פי ארבע מאז עליית המחירים אחרי

המשלוח מסוריה בתום מלחמת יום הכיפורים. חיילים וקצינים התמרמרו על חוסר סדרים, חוסר יעילות וחוסר הצלחה, והי מפלגה נקטה צעדי משמעת חמורים, כדי לשכך את הביקורת. זאת, במקביל למתן הטבות ניכרות בתנאי השירות של החיילים, פעולה שעזרה לשכך את גילויי המרי.

הקושי המרכזי שעמד בפני שליטי עיראק בשנים האחרונות גבע דווקא כתוצאה משליטתם המוחלטת במדינה. בד בבד עם גורמי האופוזיציה, התחזקו שירותי המודיעין והפיקוח המפ-לגתיים מעל ומעבר לכל גורם אחר. היות ששירותים אלה אורגנו באופן ריכוזי, כמו שאר מוסדות השלטון הבעתי העיראקי, יכלו ראשיהם לפעול בחופשיות יחסית. הם נעשו חזקים יותר, ובשל כך מסוכנים יותר. צאדם חסין עמד על תופעה זאת, ויחסו לשירותים החשאיים היה מלווה בחשד מתמיד, כאשר הוא מבין כל הזמן כי בתוך המפלגה עצמה מתגבש כוח המסוגל להפיל את השלטון. צאדם חסין נקט בפעולת-נגד, שהתבטאה בעיקר בהחלפות תדירות של ראשי השירותים החשאיים. עם זאת, כמעט נכשל צאדם. ב,שירות הבטחון הכללי" התבצר אחד מגאמני הקרובים, נאטים כוזא, וב-30 ביוני 1973 ניסה לבצע הפיכה שבמרכזה עמדה תכנית לרצוח את בכר וצאדם גם יחד, בשדה התעופה, אליו הגיע צאדם כדי לפגוש את בכר שחזר מביקור בחו"ל. ההפיכה נכשלה בגלל תקלה בלתי צפויה (מטוסו של בכר איחר לבוא, והקושרים נבהלו שמא נתגלתה הכנייה). המרד דוכא, אך לא לפני שהקושרים הרגו את שר ההגנה חמאד שהאב ופצעו קשה את שר הפנים סעדון עידן וכמעט שהצליחו לחצות את הגבול לאיראן. ממקרה זה הפיק השלטון העיראקי לקח שעיקרו התבטא בהגברת הפיקוח גם על הגופים המפלגתיים, מתוך מטרה למנוע התגבשות מוקדי כוח בתוך המפלגה.

המבנה הפורמלי של המשטר

כיום נראה השלטון בעיראק יציב וחזק. שבע שנות קיומו לא בילוהו עדיין, אך מאחר שמבנהו תלוי בשליטת צמרת מצומצמת, הוא עשוי ליפול אם תצליח קבוצה כלשהי להדיח או לחסל את הנשיא בכר או את צאדם חסין. יציבותו מקנה לו אפשרות תמרון ומשחק, גם בתחום הרחבת שיתוף הפעולה עם גורמים אחרים, כגון הקומוניסטים, שעמם משתף שלטון הבעת' פעולה במסגרת, "חזית עממית" שהוקמה לאחר חתימת חוזה הידידות עם ברה"מ ב-1972. שיתוף פעולה זה, מייצג למעשה את המדיניות הפרו-סובייטית שבה נקטה עיראק בשנים האחרונות והוא יתקיים כל זמן שמדיניות זאת לא תשתנה (ובתקופה האחרונה ניכרים בה שינויים). הקומוניסטים, לא רק שהם מהווים שותף זוטא ביותר בחזית, אלא שאין להם כמעט זכות דיבור.

בחזית העממית ובממשלה שותפים גם גורמים אחרים, גורמים לאומיים וכן כורדים-מטעם, ששיתפו פעולה עם שלטונות הבעת' נגד אחיהם הלוחמים. הרכב הממשלה הוא אמנם מגוון, אך אין ליחס לכך משמעות מרחיקת לכת. שיתוף פעולה במוסדות הפורמליים של השלטון העשוי להזכיר במקצת את הנעשה בסוריה, אינו מרחיק לכת. דבר זה בולט בשני תחומים עיקריים:

* מועצת ההפיכה — הגוף הרשמי העליון להתווית מדיניות האומה — אינה כוללת בתוכה אלא את חברי הבעת', ובראשם

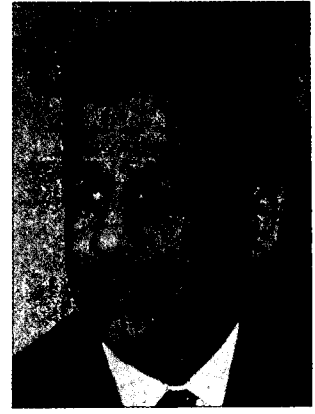
אברהים אלדאוד

מולא מוצטפא ברזאני

סאלח מהדי עמאש

צדאם חסין

בשני תחומים של מדיניות החוץ, שומרת עיראק עדיין על קו נוקשה. הראשון הוא היחס לסכסוך עם ישראל. עיראק לא זנחה את מדיניותה הגורסת מלחמה ללא פשרות, ומתנגדת לכל מו"מ ולתהליך מדיני. ראוי לזכור כי סיומה של המערכה בכורדיסטן והשכנת השקט במפרץ הפרסי יכולים לאפשר לעיראק השתתפות בחזית מזרחית, אם תקום. עם זאת אין עיראק מפריעה כיום למצרים לנהל את מדיניותה לפי הבנתה ולמרות שאינה מסכימה עם מדיניות זו, הרי שהיא אינה חותרת תחתיה בגלוי (עיראק תומכת עד היום ב„ארגוני הסירוב“ של החזית הפלסטינאית). התחום השני נוגע ליחס אל סוריה. אנשי הבעת' העיראקי לא השלימו אף פעם עם משטר הבעת' בסוריה, וחתרו תחתיו כל הזמן. בתחילת שנה זו, הפכו היחסים בין שתי המדינות הערביות לסכסוך גלוי, המתבטא כעת במאבק על חלוקת מי הפרת. ניתוח הסכסוך הזה אינו מענייננו, אך ללא ספק קיימת כאן נקודה כואבת, שעליה לא הצליח המשטר בעיראק להתגבר.

נשאלת השאלה, באיזו מידה יוכיח המשטר יציבות גם בעתיד. קשה לראות כיום סיכוי להתמוטטות מהירה של משטר זה, ולכאורה התייצב שלטון הבעת' העיראקי בצורה יסודית ביותר, ויש לו כוח עמידה לתקופה ארוכה. עם זאת, זעזועים בצמרת יכולים לפקוד את עיראק ללא אתראה מוקדמת. בכר זקן וחולה, ועם הסתלקותו (אותה ניבאו כבר מספר פעמים) תעלה שאלת הירושה בכל חריפותה. לצדאם חסין אין אמנם מתח-רים כיום בעיראק, לא מבחינת הכוח העומד מאחוריו ולא בכישרון לשלוט ולקבל החלטות. אך לא לעולם חוסן, ולשלטון רודנות אורבות תמיד סכנות מצדדים שונים.

מלחמת יום-הכיפורים). ניכר שהשלטון העיראקי אינו חסר מטרות, ובראשן האדרת שם עיראק ומעמדה בגוויים. הזמנים השקטים ויחסי החוץ, נוצלו להרחבה ניכרת של תכניות הפיתוח במפעלי תשתית (הרחבת ייצור הנפט, מפעלי השקאה, מפעלי תעשייה, נמלים ותחבורה, מפעלי שיכון). תכניות אלה נבלמו קצת בשנה האחרונה מחמת ההוצאות הגדולות על המלחמה עם הכורדים. אך מלחמה זאת חלפה, ותנופת הפיתוח נתחדשה ביתר שאת.

במדיניות החוץ ניכרת התפתחות בהתאם לאינטרסים של המדינה והשלטון. בעוד שבתקופת גיבוש המשטר נהלו סכסוכי גבול עם איראן, כוויית וסעודיה, והודגש הקו הקיצוני והבדלני, הרי שעתה ממתנת עיראק את מדיניותה והיא מנהלת יחסים תקינים עם איראן (לאחר ההסכם ממרס 1975) ועם שאר מדינות המפרץ (סעודיה וכוויית במיוחד). מדיניות זו מוכתבת על-ידי המגמה להבטיח את השקט במפרץ ואת זרימת הנפט החוצה והעושר פנימה. יתר על כן, יחסי עיראק עם מצרים שהיו מתוחים בעבר, שופרו בצורה בולטת וכיום הם תקינים ואפילו ידידותיים. בעוד שבשנים קודמות העדיפה עיראק לנהל את עיקר יחסי החוץ שלה עם ברה"מ, שעמה יכול היה משטר הבעת' להגיע להבנה גם לגבי יסודות המשטר וגם לגבי מדיניות הסיוע (כולל קבלת כמויות גדולות של ציוד צבאי, מגוון רחב של סיוע טכני וכלכלי, פיתוח מקורות הנפט ותמיכה בהלאמת חברת הנפט IPC), הרי שכיום מעדיפים העיראקים לשמור על מדיניות מאוזנת יותר, והם משפרים במהירות את יחסיהם עם מדינות המערב ומנהלים אתן את החלק הארי של יחסי המסחר.